

בענין לא תשחט על חמץ דם זבחי

א. מקור האיסור: הפסוקים

כתיב בפ' משפטים (שמות כג: יח), לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בקר. ולהלן בפ' כי תשא (שמות לד: כה), לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח.¹

בשני הכתובים מבואר דאיכא איסור לשחוט קרבן על חמץ, אך לכאורה איכא כמה וכמה ענינים נסתרים בקרא. בכמה מהן כבר חפרו ודרשו חז"ל, ובכמה מהן נעסוק להלן בס"ד, אך בראשון עלינו לצייןם אחד אחד.

"לא" – האם איכא לאו שיש בו מלקות כאן? מי מוזהר? מי לוקה?

"תשחט/תזבח" – האם בעי' שחיטה כשרה דוקא? איזה עבודות נכללו באיסור זה?

"על" – מה כוונת מילה זו? על ממש? על סמוך? על, לאו דוקא?

"חמץ" – האם הגדרת חמץ כאן שוה להגדרת חמץ באיסורי ב"י וב"י?

"דם" – מה כוונת מילה זו?

"זבחי" – באיזה זבח עסקינן? האם הזבח עדיין קרבן כשר לאחר עבירת הלאו?

---

¹ יש להעיר בשינוי הלשונות כאן, דבפ' משפטים כתיב "לא תזבח" ובפ' כי תשא כתיב "לא תשחט". וכבר עסקנו בס"ד בלשונות אלו דזביחה ושחיטה ומה ביניהם במ"א (ע"י קול צבי כ'). ועי' נספח א', דדברינו שם לכאור' עולים בקנה א' עם דברי הכתב והקבלה והמהר"ל (גור ארי').

ב. אי הקרבן נפסל בשחיטתו על החמץ

איתא במתני' (פסחים סג.), השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה, ע"כ. ואף דמבואר דאסור לשחוט את הפסח על החמץ, לכאור' לא מבואר אי הקרבן נפסל בהכי אי לאו. וכבר נחית לזה הריב"א (תוס' שם ד"ה השוחט כו'), וז"ל,

אומר ריב"א דהפסח כשר דהא לא שנה עליו הכתוב לעכב ובתוספתא דמכילתין (פ"ד) תניא בהדיא השוחט את הפסח על החמץ ב"ד עובר בלא תעשה והפסח עצמו כשר ויוצא בו ידי חובתו בפסח.

מבואר בדברי הריב"א דהפסח שנשחט על החמץ כשר ואדם יוצא בו י"ח בפסח,² ותניא דמסייע לי' מתוספתא מפורשת. וכ"ה בירושלמי פסחים (פ"ה, הל"ד).

והנה יש לעיין, דהא נראה מדברי הריב"א דקס"ד דהקרבן יפסל בשחיטה זו, אלא דמזה דלא שנה עליו הכתוב לעכב אין לומר הכי. ומעיקרא מאי קסבר? אמאי הו"א שיפסל הקרבן? וכתבו התוספות בתמורה (ד: ד"ה רבא אמר כו') לבאר דלפי רבא דס"ל דאי עביד לא מהני, א"כ קשה דהשוחט על החמץ אמאי לא יפסל, והביאו דברי הירושלמי הנ"ל, דאיכא גזיה"כ ד"על דם זבחי – התורה קראת אותו זבחי" ללמד דאין הפסח נפסל בזה. ואף דמבואר שם דהא דהו"א דיפסל הקרבן בשחיטתו על החמץ ה"ט משום דאי עביד לא מהני, אך יש להעיר דביאור זה הוא רק לשי' רבא – ודלא כאביי – וסוגיין אתיא לכו"ע. ועוד, בתוס' דידן לא משמע הכי, דלא רמזו להאי דינא דאעל"מ כלל,³ ולא הגבילו את הסוגיא דוקא בשי' רבא, וצ"ע, מעיקרא מאי קסבר דיפסל הקרבן?

² ונימוקו, דהא לא שנה עליו הכתוב לעכב. וצע"ג, דהא כבר הבאנו ב' פסוקים בס' שמות האוסרים שחיטת פסח על החמץ. ואין לך שניות גדולה מזו! ושו"ר דכן תמה עליו המהרש"א (שם), וכ' לבאר דנשנה לעבור עליו בשני לאוין, ולא לעכב, עיי"ש. וע"ע חי' רבי ארי' ליב (סי' י"ב) דעסק בזה והפליא לבאר הסוגיא באופן מחודש ומהודר. [וע"ע ס' פרדס יוסף (פ' משפטים)].

³ ועי' ס' אור חדש ורשימות שיעורי מרן הגריד"ס (עמ' ל"ד) למש"כ בהא דלא הקשו התוס' בסוגיין מהאי דינא דאעל"מ.

ונ"ל בפשיטות, דהו"א שיפסל הקרבן דהא האיסור דלא תשחט הוא איסור עבודה, כל', אסור לשחוט – והו"ה לזרוק ולהקטיר, כדילפי' בגמ' סג: – את הפסח כשחמץ עדיין קיים. וא"ת שהוא איסור עבודה בקרבן פסח לעשותו על החמץ, שפיר י"ל דיפסל הקרבן,⁴ או משום א"ע ל"מ, או דיש להסתפק אי האיסור הוי גם פסול, אלא דקמ"ל דלא נפסל.⁵

המורם מן האמור, אף דמסקנת הירושלמי, התוספתא, בעלי התוס', והרמב"ם (פ"א מהל' ק"פ הל"ה) דאין הקרבן נפסל בהכי, לכאור' מבואר מדברי התוס' דהגדרת האיסור היא עשיית הק"פ על החמץ, ולפי"ז הו"א לפסול. אך נראה דבאמת נח' הראשונים בהגדרה זו, וכדלהלן.

ג. מי עובר

איתא בגמ' פסחים (ס"ג סע"א וע"ב), אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם אינו חייב עד שיהא החמץ לשוחט או לזרוק או לאחד מבני חבורה, ועד שיהא עמו בעזרה. רבי יוחנן אמר: אף על פי שאין עמו בעזרה, ע"כ. והמשיכה הגמ' לבאר במאי קמפלגי ר"ל ור"י, ונעסוק בזה להלן בס"ד בל"נ, אכן לעניננו, מבואר הכי דלתרוייהו אין העובר חייב עד שיהא החמץ או לשוחט או לזרוק או לא' מבני החבורה. ואף דמסתברא האי דינא, דהא בעי' שייכות בין החמץ להעובר, לכאור' עיקר חסר מן הספר, דהא אינו מבואר הכא מי עובר בלאו זה!

וכבר נחתו לזה התוספות (סג: ד"ה או לאחד מבני החבורה), וז"ל, אומר ר"י דלא מיחייב בעל החמץ אלא השוחט והזורק דלא תשחט אמר רחמנא ועוד איך יתחייב לרבי יוחנן הא לאו שאין בו מעשה הוא, עכ"ל. מבואר דד' הר"י דדוקא השוחט והזורק עוברים בלאו זה, דהא כתיב לא תשחט, ולפיכך לא יתכן דא' מבני החבורה שהוא בעל החמץ יעבור על לאו זה, ועוד דלא עשה מעשה.⁶ וכ"ה בתוס' רי"ד (שם).

⁴ וכן העיר הגראל"מ (שם).

⁵ ואף דבתוס' בתמורה מבואר דהקמ"ל הוא מגזיה"כ, יש לעיין מאי קמ"ל לד' הריב"א בפסחים, דלא ציין לדרשת הירו'.

⁶ ואף דמלשונם נראה דכולה חדא דעה, יש לעיין אי איכא ב' דעות כאן, ובאמת נסתפקו התוס' אי רק השוחט והזורק עוברים, או דגם כל בני החבורה עוברים אלא דאינם לוקין

אך עי' רש"י סג. ד"ה עד שיהא כו', וז"ל, ואם יש לאחד מהן – כולן עוברין, עכ"ל. ומבואר דדעת רש"י דאם יש חמץ או לשוחט או לזורק או למקטיר או לא' מבני החבורה – כולן עוברין, כלו', אף בעל החמץ שלא עבד שום עבודה בקרבן.⁷ וכן העיר התוס' רי"ד בד' רש"י. וכ"ה ד' הרמב"ם בסה"מ (ל"ת קט"ו) דלאו דוקא השוחט והזורק עוברים. אלא דנראה דחלק על רש"י בפרט א', וס"ל דאינו עובר אלא מי שקיים את החמץ, כלו', א' השוחט וא' הזורק וא' מבני החבורה שקיים חמץ ברשותו – עובר, משא"כ לרש"י דמשמע דכשא' מכולן קיים חמץ ברשותו – כולן עוברין.⁸ ובעקבותיו של הרמ' הלך בעל ספר החינוך (מצ' פ"ט, וכבר הקשה עליו המנ"ח, עי"ש).

ומבואר דאיכא ג' שיטות בראשונים לענין מי עובר בלאו דלא תשחט. שי' בעלי התוס' היא דרך העובדים עוברים. שי' הרמב"ם והחינוך היא דכל מי שקיים חמץ ברשותו בשעת שחיטת הפסח עובר.⁹ ושי' רש"י היא דאם א' מכל אלו קיים חמץ בשעה זו כולן עוברין.

משום דהוי לאו שאין בו מעשה להם. ולפי"ז, לב' הדעות אין בני החבורה לוקין, אלא דלדעה הב' איסורא מיהא איכא. ועי' מנחת חינוך (מצ' פ"ט, אות י"ד) דמבואר דס"ל דהויין ב' דעות ונסתפקו בזה, וז"ל, אך גם מה שנראה מדבריהם לתירוץ השני, דעכ"פ איסור יש על בעל החמץ, גם זה אינו מבין כעת כו', עכ"ל. וכן הבין מו"ר הגרצ"ש שלט"א (עי' רשימות שיעורי מרן הגריד"ס זצוק"ל, עמ' ל"ד). וכן מבואר בשיעורי רבי דוד פוברסקי זצ"ל (פסחים, אות שצ"א).

⁷ ובאמת נראה דכבר נח' בזה ר"י ור"ל בירושלמי (ה: ד), דס"ל לר"ל דבעי' שיהא השוחט מבני החבורה, ופליג עלי' ר"י בזה ונקט דאפי' א' מבני החבורה שלא עבד עבודה עובר בלאו זה, עי"ש. ואף דאין לתלות מח' ראשונים במח' אמוראים, יש להעיר דגם במחלוקתם אי על משמע בסמוך אי לאו אפשר לבאר הכי, דס"ל לר"ל דבעי' חמץ סמוך להעובר בעזרה, דהא בלאו הכי אין החמץ שייך למי שעובד את העבודה, משא"כ לד' ר"י דל"ב סמיכות, ה"ט משום דהוי איסור חמץ – ולא איסור עבודה – ולשיטתו דהא כל בני החבורה עוברין. ויש לעיין.

⁸ ולענין מחלוקתם אי כל בני החבורה עוברים ע"י מעשה עבודה/קיום חמץ של א' מהם, יש לעיין בסוגיא דאין שליחות לדבר עבירה, וכדכבר העיר לן התוס' רי"ד. ואף דאכמ"ל, נציין לס' תורת הקודש (ר"מ אילן, ג: כז: ז), זרע אברהם (ו: ה), וס' מעין נצח (סי' נב-נד) שהאריכו והביאו חבל של אחרונים. ועי' ס' באר יצחק (מאטצען, עמ' מד-מו).

⁹ ואף דלשון הרמב"ם בפ"א מהל' ק"פ הל"ה לא משמע הכי, דבריו בסה"מ מבוארים, ויש לדחוק ולבאר דבריו ביד החזקה בהתאם לזה, עי' מנחת אשר (פסחים ט: א, עמ' שכט-של). וכ"כ הח"ח בליקוטי הלכות (זבח תודה, שם). ועי' ספר המפתח (מהד' רש"פ, שם) מה שציינו בזה.

ובביאור הדברים י"ל דנח' הראשונים בנקודה יסודית ומרכזית בסוגיין, והיא דבהאי איסור דלא תשחט יש לחקור, האם הוא איסור עבודה שאין לעשות עבודת הפסח כשעדיין חמץ קיים, וכדלעיל, או דנימא דהלאו דלא תשחט הוא איסור קיום חמץ, כלו', איסור לקיים חמץ בשעת שחיטת הפסח. ואף דכבר נאסר קיום חמץ בהאי שעתא בע"פ, י"ל דאיכא תוספת איסור בזה שמקיימו בשעת שחיטה.

ואף דלכאור' נראה פשוט דהוי איסור עבודה, וכלישנא דקרא, כבר ציינו גדולי האחרונים – וביניהם השאגת ארי' (סי' ע"ח) – לגמ' פסחים ה., דשם נלמד מצות השבתה בי"ד ניסן מהאי איסורא דלא תשחט על חמץ כו'. ועיי"ש בתוס' דמבואר דשעת איסור חמץ מתחילה משעת זמן שחיטת ק"פ, והיא חצות היום בע"פ. ונראה ברור מזה דלאו דלא תשחט קשור באיסור חמץ, והא בהא תליא, דנלמד איסור קיום חמץ בע"פ מהאי איסורא דלא תשחט. ולפי"ז י"ל דאיסור לא תשחט היי' איסור קיום חמץ – ולא איסור עבודה – וכלשון המתרגם בסה"מ להרמ' (שם), וענינו שבעת שחיטת הפסח כו' לא יהיה ברשותו חמץ כו', ע"כ. ובאמת קשה לשי' התוס' דלא תשחט הוא איסור עבודה, דא"כ דרשת הגמ' אינה מובנת, דהא לא שייכת מצות השבתה לאיסור שחיטת ק"פ על חמץ כלל וכלל, אלא דיש לתרץ, אך אכמ"ל.¹⁰

והנה נ"ל בפשיטות דהתוספות אזלו בזה לשיטתייהו, דכבר בארנו לעיל דמהא דמעיקרא קסברו דיפסל הקרבן בהכי מבואר דלדעתם הגדרת האיסור היא איסור עבודה בקרבן, כלו', איסור לעשות עבודות של הק"פ כשעדיין חמץ קיים. ולשיטתם, רק השוחט והזורק והמקטיר – שהם הם העובדים – עוברים על לאו זה. ופשוט.

אך בד' רש"י נראה לבאר דס"ל דאיסור עבודה אין כאן, אלא דלא תשחט על חמץ פי' דאסור לקיים חמץ בשעת עבודת הפסח.¹¹ ולפי"ז א"ש הא דהקרבן כשר, דאין כאן איסור עבודה – וכ"ש פסול אין כאן,

¹⁰ ועיי' מש"כ בזה מו"ר הגרצ"ש שליט"א (רשימות שיעורי הגריד"ס, שם). וע"ע מש"כ בזה השאג"א (סי' ע"ח ד"ה והשתא, ד"ה אבל, וד"ה נראה לי), דשוב כ' לדחות ולחלק בין ב"י ללא תשחט, וכ' לבאר הדרשה דדף ה'.

¹¹ כ"נ פשוט, וכן ביארו כו"כ מגדולי האחרונים.

ובאמת אין בגמ' דידן אפי' הו"א שיפסל, וה"ט משום דאיסור חמץ איכא, איסור עבודה ליכא.

ויש להעיר דלכאור' רש"י כבר רמז ליסוד זה בפירושו למתני' סג., וז"ל בד"ה חייב, וחייב משום לא תשחט בהדי לאו דלא יראה ולא ימצא כו', ע"כ. ולכאור' צ"ע, אמאי הוסיף רש"י דעובר בלא תשחט בהדי לאו דב"י וב"י? אף דאמת הוא, לשיטתו,¹² דעובר בב"י וב"י בהאי שעתא, מה ענין איסור זה לנידור? הלא אם דיבר לשון הרע בשעת שחיטה עבר ג"כ על איסור זה בהדי לא תשחט? אלא דע"פ הנ"ל י"ל דלד' רש"י, איסור לא תשחט הוי איסור קיום חמץ, וא"כ אפשר דהו"א דא"א לעבור בהדי לאו דב"י וב"י, דהיינו הך, קמ"ל דאיכא תוספת איסור – כלו', איסור שני בנוסף לאיסור ב"י וב"י – בקיום חמץ בע"פ, והיא מהאי קרא דלא תשחט על חמץ דם זבחי. ודוק בזה.¹³

ובתורת אפשר י"ל דגם במ"א נרמז דדעת רש"י היא דלאו דלא תשחט הוי איסור קיום חמץ. הגמ' (פסחים סג:) עוסקת במח' ר"ל ור"י אי בעי' חמץ בעזרה אי לאו. ומבואר דשי' רבי יוחנן היא דל"ב חמץ סמוך לעובד בעזרה. ושוב איתא בגמ',

בעא מיניה רב אושעיא מרבי אמי אין לו לשוחט, ויש לו לאחד מבני חבורה מהו. אמר ליה מי כתיב לא תשחט על חמץ. לא תשחט על חמץ כתיב, אמר ליה אי הכי אפילו לאחד בסוף העולם נמי. אמר ליה אמר קרא לא תשחט ולא ילין, לא תשחט על חמץ, הנך דקיימי עליה משום לא ילין.

כלו', מהא דבקרא כתיב "על חמץ" ולא "על חמץך", הוה אמינא דאפי' אי איכא חמץ לא' בסוף העולם ילקה עליו, קמ"ל. פרש"י (ד"ה אפילו לאחד בסוף העולם), אפילו לאחד בסוף העולם שאינו מבני חבורה נמי, אם ישנו עמו בעזרה – יעבור השוחט הזה עליו, אם התרו בו, כל בני חבורה בכלל

¹² עי' פרש"י פסחים ד. ד"ה בין לר' מאיר כו', ופרש"י ב"ק כט: ד"ה ממש שעות ולמעלה. ועי' ח"י הצ"ח פסחים סג. ושו"ת נודע ביהודה (מ"ק, או"ח סי' כ').

¹³ ויש להעיר דרש"י הביא אי' ב"י וב"י אך ורק בפירושו לשי' ר"ש במתני', ולא לת"ק דקיי"ל כוותי'. ומה"ט דחה הגראל"מ (ח"י רא"ל, שם) את דברינו למעלה. אך עי' מש"כ הצ"ח בזה.

לא ילין מן הבשר הן כבל תותירו, עכ"ל. ומבואר ברש"י דההו"א דילקה על חמצו של א' בסוף העולם היא דוקא בכה"ג דהחמץ עמו בעזרה, משא"כ עם חמצו של אחר עם בעל החמץ בסוף העולם. וכן מבואר ברש"י לעיל (סג). ד"ה עד שיהיה כו'), עי"ש.

ופרש"י צע"ג לכאו', דהא כבר האריכה הגמ' לעיל דלד' ר"י – דהל' כוותי' – ל"ב על בסמוך בשוחט על החמץ, א"כ אמאי הגביל את ההו"א דחמץ של א' בסוף העולם לכה"ג דהחמץ עמו בעזרה, דהיא שי' ר"ל? ¹⁴

ובעת לימודי הרהרתי לבאר באופן מחודש. והיא דבאמת ההו"א בסוגיין צ"ב, דהא אף את"ל דהלאו דלא תשחט הוי איסור שהיית חמץ (ולא איסור עבודת הפסח), צ"ע טובא, היאך קס"ד דיעבור א' על חמץ של אחר בסוף העולם? הלא אין חמץ זה שייך כלל וכלל לשוחט או לשאר בני החבורה? ואולי אפשר' דהרגיש בזה רש"י, וכיוון לתרץ דהחמץ שייך לו דוקא אי נמצא אצלו בעזרה. ומוכן ע"פ שיטתו הידועה (עי' פרש"י פסחים ה: ד"ה לפי שנאמר כו') דאדם עובר בב"י וב"י אף בחמצו של ישראל אחר ברשותו, כלו', דוקא בחמץ של נכרי או של גבוה שייך היתרא דשל אחרים אתה רואה, משא"כ בחמץ של ישראל הנמצא ברשות ישראל אחר, דמי שנמצא החמץ ברשותו עובר, וכדביאר הפנ"י (פסחים ד., ה:, ובכ"מ) והגר"א (בהגר"א, או"ח סי' תמ"ג ס"ב). ולשיטתו, אף דהחמץ של אחר – שהוא בסוף העולם – מ"מ אם החמץ עמו בעזרה הוא כחמץ של ישראל אחר הנמצא ברשותו, דלענין ב"י וב"י עובר, והו"ה כאן באיסור קיום חמץ השני הקשור לאיסור ב"י וב"י וכמש"נ, אם החמץ עמו בעזרה נחשב לחמצו של ישראל אחר הנמצא ברשותו, ועובר עליו. ואף דהוא דבר חריף, עדיין מסופקני אי הוי נותן טעם לשבח או לפגם, אך באתי רק להעיר.

ואחרי ככלות הכל, נראה דכבר פליגי קמאי בהא דחקרנו בענין הלאו דלא תשחט, אי הוי איסור עבודת הקרבן פסח או דהוי איסור קיום חמץ בשעת עבודת הפסח. וכבר העלינו ב' נפק"מ בזה, א' לענין אי שייך הו"א שיפסל הקרבן, וב' אם רק העובר עובר בלאו או דאפי' שאר בני החבורה עוברים.

¹⁴ ושור' דכן הקשה בס' עבודת הפסח (עמ' קל"ב), ועי"ש מש"כ לבאר בד' רש"י.

ד. הגדרת חמץ

וע"פ כל הנ"ל, יש לדון אי הגדרת חמץ לענין הלאו דלא תשחט תלויה בהגדרת חמץ לענין איסור ב"י וב"י, כלו', אי בעי' כל התנאים להגדרת חמץ לענין איסור ב"י וב"י או דעובר גם בחמץ דהיתרא. ומסתברא דלרש"י ודעימ"י, הני תרי מילי דב"י ולא תשחט הא בהא תליא, ושוה הגדרת חמץ בשניהם, משא"כ לבעלי התוס'. וכבר דשו בי' רבים מגדולי האח' – ובראשם בעל השאגת אריה (סי' ע"ז וע"ח). ואף דהסוגיא רחבה מני ים, בס"ד נציין מקצת מן המקורות העיקריות, ואם בידינו להעיר לא נמנע טוב.

א) **ביטול חמץ**: יש לעיין אי עובר על לאו דלא תשחט בחמץ שביטלו כבר או דמועיל ביטול חמץ גם בנידו"ד. וכבר שאג האריה דדין זה מבואר בהדיא במתני' פסחים מט., דההולך לשחוט את פסחו כו' ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו כו' מבטלו בלבו.¹⁵ וכ' השאג"א (סי' ע"ז, ד"ה ונחזור), וז"ל, וכמו שאין עובר על בל יראה לאחר שביטלו, הכי נמי אינו עובר על לא תשחט על חמץ לאחר ביטול, כיון דהאי חמץ לאו דידיה הוא, עכ"ל.¹⁶ והמשיך לבאר דלפי דרשת הגמ' פסחים ה. דמלא תשחט נלמד למצות תשבתו א"ש דהא בהא תליא, וכמש"ב לעיל.

ב) **חמץ של אחר שקיבל עליו אחריות**: שוב כ' השאג"א (שם, ד"ה אלא ודאי) דאף בחמץ של אחרים שקיבל עליו אחריות עובר עליו בלא תשחט (ולא יועיל ביטולו), "דהא ודאי כמו שעובר על חמץ כזה בבל יראה מן התורה, משום דגבי אזהרת דלא ימצא כו' ה"נ כתיב לא תשחט על חמץ ולא כתיב על חמצך, דמשמע דאפילו לא דידיה עובר עליו כו' ומ"מ קבלת אחריות בעי, וכמו שיתברר כו'".

וכבר ציין המנחת חינוך (מצ' פ"ט, אות ד') לדברי הצ"ח (חי' לפסחים מט. ד"ה ההולך) דס"ל דאף דעובר בב"י וב"י בחמצו של אחר שקיבל עליו אחריות, אינו עובר בלא תשחט. ונימוקו עמו, דהא איכא ריבוי מקרא לענין ב"י וב"י, משא"כ בלאו דלא תשחט.

¹⁵ וכ"כ המנחת חינוך (מצ' פ"ט, אות ה').

¹⁶ ומכח זה כ' להקשות איך יעבור אדם על לאו זה דהא תמיד תהיה התראת ספק – דשמא כבר ביטל חמצו, ע"ש. וע"ע פרי מגדים (פתיחה להל' פסח א:א:ד, צויין בס' דבר שמואל, עמ' רכ"ז).

ומח' זו נראה דתלויה היא באי איסור לא תשחט הוי איסור לשהות חמץ – וא"כ מסתברא דהגדרת חמץ שוה להגדרתו בב"י וב"י – או דהוי איסור עבודה – וא"כ לאו דוקא.

ג) **משהה ע"מ לבער**: אך לבסוף חזר בו השאג"א (סי' ע"ח, ד"ה אבל) וכ' דבאמת מבואר בכ"ד ד"הני תרי מילי דהשבתה ודלא תשחט על חמץ אי אתה מוצא שיהא מוזהר עליו על חמץ אחד כו' וא"כ א"א לומר דטעמא דשחיטה משום אזהרת השבתה הוא. ואף דאכמ"ל בכל דבריו, יש להביא מש"כ להוכיח בזה כדי להעיר הערה קטנה. וז"ל שם,

וכ"ש למאי שפ"י התוס' (פסחים כט: ד"ה רב אשי) בשם ר"י ז"ל דכל היכא שמשהה את החמץ ע"מ לבערו לית לן בה כו' ואין כאן לא מצות השבתה ולא כל יראה ובל ימצא עד שיעברו עליו כל ימות הפסח ולא יבערנו כו' א"כ ע"כ איתא לאזהרת שחיטה אף על פי דליתא לאזהרת השבתה, דאי ס"ד דאין אזהרת שחיטה אלא באין משהה אותו ע"מ לבערו אבל במשהה ע"מ לבערו ליתא לאזהרת שחיטה כמו דליתא לאזהרת השבתה בכה"ג אכתי לא משכחת לה למלקות דלא תשחט על חמץ כו' דהא מצי להתנצל ולומר דחמץ זה ששחט עליו את הפסח דעתו היה לבערו והשהה אותו ע"מ לבערו ולא עבד אסורא כלל כו' וגרע טפי מהתראת ספק דאיכא למ"ד דשמיה התראה דהתם אחר התראה עומד להתברר כו' אבל הכא לעולם א"א להתברר כו' אלא על כרחך דבמשהה אותו ע"מ לבערו אף על גב דליתא לאזהרת השבתה לדעת ר"י אזהרת שחיטה מיהא איתא וחייב עליו וש"מ דאיתא לאזהרת שחיטה אף על גב דליתא לאזהרת השבתה כו'.

מבואר דעתו דא"א לומר דהגדרת חמץ שוה בהשבתה ובלא תשחט דהא לשיטת הר"י (בתוס' כט: ד"ה רב אשי) אינו עובר בב"י וב"י בחמץ שמשהה ע"מ לבערו. ואם הו"ה בלאו דלא תשחט, היאך שייך שילקה על זה, דלעולם יוכל לטעון שהשהה ע"מ לבער, וא"א לגלות ולברר ולסתור דבריו, וגרע טפי מהתראת ספק! וא"כ צ"ל דאף דבב"י וב"י אינו עובר במשהה ע"מ לבער, שאני לאו דלא תשחט דעובר בכה"ג, ומוכח ומוכרח דאין הגדרת חמץ שוה בזה ובזה. עכת"ד השאג"א.

ואף דאיני כדאי להשיב פני האר"י, אולי יש לדחות ראיתו מהמשהה ע"מ לבער מחד ותרי טעמי. א' עי' מקור חיים (סוף הקדמתו לסי' תל"א)

שכ' לבאר שי' הר"י בזה"ל, "דדוקא שמשהה אותו בשעה שעוסק כדי לבערו", כלו', דוקא אם עסוק בביעורו נחשב למשהה ע"מ לבערו. וכ"ה בחזו"א או"ח (ק"ח ז:). וא"כ י"ל דבכה"ג דאדם טוען שהי' בלבו להשהות ע"מ לבערו שפיר עובר בלאו דב"י וב"י, וממילא א"ש דשוה באיסור לא תשחט, דרק בכה"ג דחזינן דעסוק הוא בהשהיה ע"מ לבערו אמרינן דפטור מב"י וב"י, והו"ה לענין לא תשחט.

(ב' אפי' אם נניח כהשאג"א – וכן באמת מצאתי להגריפ"פ (ל"ת קע"ג) – דאף דאינו עובר בב"י במשהה ע"מ לבערו, מ"מ עובר בלא תשחט, י"ל דהיי' דוקא לר"י, וכדלהלן. אף דס"ל לר"י דהמשהה ע"מ לבערו פטור מב"י וב"י, אפשר דרש"י והרמב"ם ועוד מקמאי לא ס"ל כוותי', ושפיר עובר בב"י במשהה ע"מ לבער.¹⁷ וא"כ, לאלו החולקים א"ש דגם בב"י וגם בלא תשחט – עובר אדם במשהה חמץ ע"מ לבערו.

ואף דנראה דעדיין קשה לר"י הסובר דמשהה ע"מ לבער אינו עובר בב"י וב"י, והיאך ילקה על לא תשחט, וכנ"ל, אכן אפשר"ל דאה"נ, דלדעת הר"י פטור בכה"ג מב"י וב"י וחייב בלא תשחט – אלא דאזיל בזה לשיטתו, דהרי הר"י הוא הוא בעל התוס' בסוגיין (סג:): דס"ל דדוקא השוחט והזורק עובר בלא תשחט, וה"ט דלדעתו הלאו דלא תשחט הוי איסור עבודת הפסח ולא איסור השהה חמץ, וכמש"נ. כלו', לרש"י ודעימי' דלא תשחט הוי איסור לקיים חמץ בשעת שחיטה, צ"ל דעובר גם במשהה ע"מ לבער, וצ"ל דהו"ה לענין ב"י וב"י, ודלא כדעת הר"י. אך לר"י דס"ל דלא תשחט הוי איסור עבודת הפסח, י"ל דאה"נ, אין הגדרת חמץ לענין ב"י שוה להגדרת חמץ לענין לא תשחט.

(ד) **חמץ במדינת הים**: כבר ביארנו דלמאי דקיי"ל כר"י, ל"ב על בסמוך. ועי' גליון הש"ס (סג:): דציין הגרעק"א לדברי הר"ש (פ"א דכלים), דשם מבואר דד' הר"ש דלר"י בעי' חמץ בירושלים. וכ' הגרעק"א דצע"ג, דהא שי' ר"י דלא בעי' סמוך בכלל, ואם לא' מהם יש חמץ עובר בלאו, ומהיכ"ת דבעי' שיהא החמץ בירושלים? ואף דבאמת תימה היא, כבר ציין היפה עיניים

¹⁷ ואכמ"ל, אך עי' בס' דרך ים (פסחים כט:), אות ג') לכמה מרמ"ק בזה. וע"ע שאג"א (סי' פ"א) שהאריך בענין משהה ע"מ לבערו.

(פסחים שם) וגם השואל בתשו' הגרעק"א (מ"ק, סי' קע"ו, מובא בחי' רעק"א פסחים סג:) דכן איתא להדיא בירושלמי (פסחים ה:ד). וצ"ע.

וכ' השואל (שם) להציע דרך בהבנת הדברים, אך דחאו הגרעק"א וביאר בזה"ל,

והנלענ"ד בפירוש הירושלמי, די"ל דהדין דאם החמץ שלו הוא במדה"י וסגר ביתו דממילא א"א לו לחזור לביתו עד אחר פסח, ועכ"פ אם גם יצא מביתו קודם ל' יום דהדין דא"צ לבער, וכתב הר"ן הטעם דעשאוהו כמפולת, א"כ י"ל דמדאורייתא אפילו ביטול ל"צ כמו במפולת לרש"י והר"ן כו' מדאורייתא י"ל דא"צ השבתה, ובוזה י"ל דאינו עובר על לא תזבח, כיון דאינו מצווה כלל בהשבתתו, א"כ י"ל מה"ט לא נקט הירושלמי אעפ"י שאין עמו בעזרה, דהיה במשמע אפילו החמץ במדה"י לזה נקט דהחמץ בסמוך לו ותפס שם העיר ירושלים וה"ה לעיר אחרת, דזהו ממילא נדע דאין חילוק בין ירושלים לעיר אחרת. ואתי למעט רק אם החמץ במדה"י.

ומבואר להדיא בדברי הגרעק"א דהגדרת חמץ שעובר עליו משום לא תשחט תלוי בהגדרת חמץ שעובר עליו משום ב"י וב"י. ובכה"ג דהחמץ הוא במדה"י ויצא מביתו קודם ל' יום לפני החג אין חיוב השבתה וממילא ליתא ללאו דלא תשחט. ולפי"ז, שי' הירושלמי היא דבעי' חמץ שלא במדה"י – וירושלים לאו דוקא – כדי שיהא חמץ הטעון השבתה, וא"כ יתחייב גם בלאו דלא תשחט. ודפח"ח.

(ה) **חמץ נוקשה**: והנה המעייץ במנחת חינוך (מצ' פ"ט) יראה דכבר עסק בעניינינו והעלה ספק אחר ספק בענין הגדרת חמץ בלאו דלא תשחט. ורובם ככולם תלויים בחקירתנו אי הוי תוספת איסור שהיית חמץ או איסור חדש דעבודת קדשים. וז"ל שם (אות ד'),

ואפ"ל דלאו הזה אינו עובר אלא בחמץ גמור או שאור דהם א' אבל נוקשה או תערובות חמץ למ"ד דאורייתא מכל מקום אינו בכלל. ובפסח ילפינן מקראי עיין פ' אלו עוברין, וכבר כתבתי דבע"פ אין איסור דמרבינן רק בפסח כמ"ש התוס' ריש פסחים א"כ כאן דליכא ריבוי א"ע בלאו הזה בתע"ח ונוקשה. וע' בירושלמי פ' תמיד נשחט ה"ד שחטו על שיאור מהו וד' הירושלמי צ"ע ע"ש.

צידיד המנ"ח דאינו עובר בלא תשחט אלא בחמץ גמור ולא בחמץ נוקשה או תערובת חמץ, דהא אפי' בפסח לא איתרבו אלא מקרא. ואף דאינו מוכרח, יש לדון לפי רש"י ודעימי' דלא תשחט הוי איסור שהיית חמץ, ולומר דהדרשה לענין ב"י וב"י שייכת גם לאיסור קיום חמץ השני הזה. וא"כ, השוחט על חמץ נוקשה ותע"ח, דינו תלוי במח' רש"י ותוס' ר"פ אלו עוברין. ועיי' ¹⁸.

ו) הקטיר לאחר המועד: עוד כ' המנ"ח (אות י"ב) להסתפק במי שהעלה את חלבי הק"פ בראשו של מזבח בזמנו, והניחם שם עד לאחר המועד (דהא אין לינה בראשו של מזבח פוסלת לעולם, ולא ידרו), ושוב הקטיר החלבים לאחר המועד, והיה להמקטיר או לא' מבני החבורה חמץ אצלם – האם עוברין? מחד גיסא, הא קא הקטיר הפסח על החמץ, אך מאידך גיסא אין איסור אכילת ושהיית חמץ כלל לאחר המועד! ובפשיטות יש לתלות ספק זה בחקירתנו, דאי הוי איסור חדש בעבודת הקדשים, שפיר יוכל לעבור בזה החמץ (אף דאינו מוכרח), ואי לאו, היאך יעבור בחמץ שאין בו שום איסור חמץ? ¹⁹ וז"ל המנ"ח,

ונראה דודאי עובר דלא תלוי באיסור אכילה ושהי' רק הוא לאו בפ"ע והראי' דלר"ש בע"פ אין לאו באכילה ולדעת בעה"מ לר"ש מותר באכילה עד הלילה ומ"מ אם שוחט הפסח אסור ועובר אם יש לו חמץ אף על גב דמותר באכילה ומדר"ש נשמע דבזה ל"פ דאין א' תלוי בחבירו א"כ עוברים על הקטרה אף לאחה"פ כנלפע"ד.

כלו', הסיק המנ"ח דהני תרי לאווי הוו איסורים נפרדים, ולא קרב זא"ז ולא תליא הא בהא. והביא ראייה לדבריו מגמ' פסחים צה:, דהתם ממעט פסח שני דשרי לשחוט על החמץ. ועי"ש פרש"י דבעי' למעט פסח שני מאיסור לא תשחט אף דכבר נתמעט ממצות השבתה. ומהא דצריכים מיעוט ללאו דלא תשחט אפי' לאחר שכבר נתמעט מאיסור חמץ נראה דמוכח ומוכרח כדבריו. ולכאור', ראי' נצחת היא.

¹⁸ ולפום ריהטא, נראה דנסתפקו בזה בירושלמי, עי"ש דאיבעיא להו אי עובר בשאור אי לאו.

¹⁹ וע"ע ס' גבורת יצחק (פסחים ח"ב, עמ' קג-קד).

אך אפשר דיש לדחות ולומר דבאמת כיוון רש"י לומר דזה גופא נתבאר בגמ' שם, דאף דכבר נתמעט מצ' השבתה בפסח שני, הו"א דאיכא איסור שהיית חמץ בשעת שחיטת הפסח שני דוקא, וקמ"ל דגם בהאי שעתא ליתא.²⁰ ויל"ע.

(ז) **שאר ספקות**: וכן יש להסתפק ולפלפל בכו"כ דינים, ואכמ"ל בכולן, אלא דנציין עוד כמה דיונים, ותן לחכם ויחכם עוד.

שיעור כזית – ברמב"ם פ"א מהל' ק"פ הל"ה מבואר דשיעור חמץ לעבור עליו בלא תשחט הוא כזית. ועי' ירושלמי. ועי' שפת אמת בסוגיין שעמד בזה וחיפש מקור לד' הרמ'. וכ' המנ"ח (אות ג') דה"ט דשיעורין הלמ"מ אף בלאוין דאינם תלויין באכילה. ונראה דאפשר לתלות בחקירתנו,²¹ אך אינו מוכרח.

חצי שיעור – כ' המנ"ח (שם) דאפשר דאינו עובר בחצי שיעור כלל, דהא לא חזי לאצטרופי. וגם זה איכא לתלות, אי הוי איסור בעבודת הפסח – הא לא שחט על כזית חמץ והיאך עובר בזה, משא"כ אי הוי איסור שהיית חמץ, דאז אפשר דתלוי דינא דב"י וב"י או אכילת חמץ בפסח. ויש לדון.²²

במדינה אחרת – בענין חמץ במדינה אחרת דשם עדיין קודם זמן איסור חמץ, ובמקום שהבעלים עומדים כבר היא שעת איסורו, עי' שו"ת עונג יו"ט (סי' ל"ו).

חולה שיב"ס – בענין חמץ של חולה שיש בו סכנה שאין לו חיוב לבער, עי' עונג יו"ט (שם).

חמצו של קטן – בענין א' מבני חבורה שהוא קטן ויש ברשותו חמץ, כ' המנ"ח (אות ו') דתלוי אי שה לבית אבות דאו' אי לאו.²³ ונראה די"ל דתלוי

²⁰ כ"ה בשם הגרד"פ (שיעורי רבי דוד פוברסקי, אות שפ"ח, שצ"ה). וכ"כ הגר"י סורוצקין שליט"א (גבורת יצחק ח"ב, עמ' ק"ה), וז"ל, אולם יעו"ש ברש"י כו' הרי דבלי המיעוט על פסח שני הו"א דיש איסור שהייה בפסח שני בשעת שחיטת הפסח ומשו"ה ה"י עובר הלאו דלא תשחט על חמץ אף בפסח שני, ובעינין למיעוט שאינו עובר כו' וליכא איסור שהייה אפילו בשעת שחיטה, ע"כ.

²¹ וכן כ' הגר"א וייס שליט"א (מנחת אשר, פסחים סי' ס"ט אות א, עמ' שכ"ט) והגר"י ס שליט"א (גבורת יצחק ח"ב, עמ' קה-קו).

²² וע"ע שיעורי הגרד"פ (אות שצ"ג).

²³ וע"ע ס' באר יצחק (מאטצען, עמ' מ"ו).

בהנ"ל, דחמצו של קטן אינו שייך לב"י וב"י, ולד' הגרעק"א ודעימי' אפשר דלא יעבורו בזה.

והנה קצרנו במקום שיש להאריך, ובחפזון יצאנו, ומראה מקום אני לך.

ה. שיטת רש"י והרמב"ם

כבר דייקנו בלשון רש"י בכ"ד ובדברי הרמב"ם בסה"מ דהלאו דלא תשחט הוי איסור להשהות חמץ בזמן שחיטת הפסח, ולא איסור עבודה בקרבן.

אכן באמת יש לבאר עוד בשיטתם, וכדלהלן. כ' הרמב"ם בפ"א מהל' ק"פ הל"ה, וז"ל,

השוחט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו לוקה, שנאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי, שלא יזבח הפסח והחמץ קיים, אחד השוחט ואחד הזורק את הדם ואחד המקטיר את האימורין אם היה ברשות אחד מהם או ברשות אחד מבני חבורה שאוכלין פסח זה כזית חמץ בשעת הקרבתו הרי זה לוקה והפסח כשר.

ולכאור' צע"ק בהא דכ' הרמב"ם דהפסח כשר, דאף דדין אמת הוא – וציינ הכס"מ דכן משמע בבבלי וכן מבואר בתוספתא ודרשינן לי' בירושלמי – אמאי צריך הרמב"ם להביאו? מאחר שדעתו של הרמ' מבואר (בסה"מ), לכל הפחות) דלא תשחט הוא איסור שהיית חמץ, מהיכ"ת לן שיפסל הקרבן? והמעייין בפירוש המשניות (פסחים פ"ה מ"ד) יראה דהניף ידו שנית, וז"ל, "הרי זה לוקה ולא נפסל הזבח." וכאן מבואר טפי דס"ד דפסול, וקמ"ל דהפסח כשר. וצ"ע.

ובאמת דברי רש"י בזה קשים יותר. דהנה בסוגיין (פסחים סג:) ילפי' מהיקשא דכהן המקטיר עובר בלא תשחט דהא איתא בהלנה. ופרש"י ד"ה המקטיר כו',

המקטיר את החלב של פסח על החמץ שיש לו בשעת הקטרה, אי לא היה לאחד מבני חבורה חמץ בשעת שחיטה, ויש לו לכהן המקטיר בשעת הקטרה – עובר הוא כו'.

ולכאור' צ"ע, אמאי כ' רש"י דדוקא בכה"ג ד"לא היה לאחד מבני חבורה חמץ בשעת שחיטה" עובר המקטיר שיש לו חמץ? הלא גם אם הי' לשוחט

ושחט, ואז הי' למקטיר והקטיר, נמי עובר? אלא דמשמע מדבריו דאם הי' לו להשוחט או א' משאר בני החבורה חמץ בשעת שחיטה, הפסח באמת נפסל, וממילא לא יעבור המקטיר על החמץ אח"כ. וכ"כ לדייק בחי' הצל"ח (שם), וז"ל,

לפי הנראה מפשטן של דברי רש"י הללו דלא ס"ל כדעת ריב"א שבתוס' מעבר לדרך [ע"א ד"ה השוחט] שהפסח כשר, וסבירא ליה לרש"י שהפסח פסול, וא"כ אם כבר היה חמץ בשעת שחיטה ואיפסל, שוב אין המקטיר חייב שדבר פסול הוא מקטיר. ודברי רש"י הללו הם ממש דברי ר' יוסי בירושלמי, דרב שמואל בר יצחק אמר בירושלמי ממה שהוא חייב על הזריקה הדא אמרה פסח עצמו כשר, א"ר יוסי תפתר שנתמנה לו חמץ בין שחיטה לזריקה.

וחשוב להדגיש דרש"י מחדש ב' חידושים כאן, א' דהשוחט את הפסח על החמץ פוסל את הפסח, וב' דאין איסור דלא תשחט על חמץ בעבודה הפוסלת. החידוש הראשון הוא נגד התוספתא שהביא הריב"א, רוב הדעות בירושלמי, ומשמעות הבבלי, אך כ' הצל"ח דאיכא חד מ"ד בירו' דס"ל הכי.²⁴ והחידוש הב' – דאין איסור בעבודה הפוסלת – תליא באשלי רברבי, דכבר נסתפק בזה המשנה למלך (שם), ונח' בזה הרבה מגדולי האחר'. [עיי' ס' זכר יצחק (סי' מ"ו) דכ' דד' הרמב"ם דגם השוחט ק"פ שלא לשמו עובר, ופליג עליה הגראמ"מ שך באבי עזרי (שם). וע"ע שער המלך (שם)].²⁵

ודברי רש"י צע"ג, דהא שיטתו מבוארת דלא תשחט הוי איסור לקיים חמץ בשעת עבודת הפסח, וכבר ביארנו דלפי"ז אין מקום להו"א שיפסל הקרבן, וכ"ש שלא יתכן להסיק הכי להלכה. אכן מבואר בפירושו כאן דהפסח נפסל בשחיטתו על החמץ!

ועוד יש לעיין בהערת התוס' (סג:), דלכאור' לא יתכן שילקו בני החבורה משום לאו דלא תשחט, דהא לא קעבדו מעשה. ולפי"ז קשים דברי רש"י והרמב"ם. הדברים צריכים ביאור.

²⁴ אולם דבאמת הי' נלפע"ד דאפי' ר' יוסה לא נקט הכי להלכה, אלא דאמר זה בדרך דחייה בעלמא.

²⁵ והדברים ארוכים. עיי' ס' עבודת הפסח (סי' מ'). ונחזור לזה לבסוף בס"ד.

ו. י"ד ניסן כיום הראשון דחג הפסח

וכדי להבין שיטת רש"י והרמב"ם, צריכים להקדים ולבאר יסוד גדול בענין יום י"ד בניסן בכלל, והיום כיום עבודת הפסח בפרט. איתא בגמ' פסחים ד. מ, מכדי, בין לרבי יהודה ובין לרבי מאיר חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה, ונבדוק בשית, ע"כ. פי', בחיפושא את זמן בדיקת חמץ, מציצה הגמ' שנבדוק משעה ששית בע"פ, דהא לכו"ע – בין לר"י בין לר"מ – אין החמץ נאסר עד אותה שעה. ופרש"י (ד"ה בין לר' מאיר),

דאיפליגו במתניתין בהרחקה דעבוד רבנן לדאורייתא, חמץ אינו אסור מן התורה בבל יראה ובאכילה אלא משש שעות משעברו שש שעות כדיליף לקמן מן אך חלק ומן לא תשחט על חמץ.

לפום ריהטא נתחדש כאן בדברי רש"י חידוש עצום, והוא שכבר בשעה ששית בע"פ חל איסור בל יראה ובל ימצא. דהיי", מלבד איסור/מצות תשביתו של יום י"ד, איכא נמי איסור דב"י וב"י. ואף דדברים אלו בעינינו כחדשים, כבר ציינו האחרונים דכן נקט רש"י בב"ק (כט: ד"ה משש כו'), וכ"ה פשוט דברי רש"י לק' סג., דכבר עמדנו בהם.

ולא עוד, אלא דכ"נ שי' הרמב"ם (פ"ג מהל' חו"מ הל' ז', ח'), וז"ל, אבל אם בדק מתחלת שעה ששית ולמעלה אינו יכול לבטל שהרי אינו ברשותו שכבר נאסר בהנייה. לפיכך אם לא ביטל קודם שש ומשש שעות ולמעלה מצא חמץ שהיה דעתו עליו והיה בלבו ושכחו בשעת הביעור ולא ביערו הרי זה עבר על לא יראה ולא ימצא שהרי לא ביער ולא ביטל, ואין הבטול עתה מועיל לו כלום לפי שאינו ברשותו והכתוב עשהו כאילו הוא ברשותו לחייבו משום לא יראה ולא ימצא כו'.

ומבואר דס"ל נמי להרמב"ם דאיסור ב"י וב"י נוהג משעה ששית בע"פ! ²⁶ ומלבד שהדברים מחודשים, וכמש"כ לעיל בסמוך, השיג הראב"ד השגה פשוטה עד מאד, וז"ל,

א"א אולי סובר זה המחבר שהוא עובר משש שעות ולמעלה בלא יראה ולא ימצא ואינו כן דשבעת ימים כתיב.

²⁶ ואף דכ' המגיד משנה (שם) לפרש אחרת ככוונת הרמב"ם, כבר דחאו הנובי" (מהדו"ק, אור"ח סי' כ') בשתי ידיו. וע"ע מנ"ח (מצ' י"א, אות א'). והדברים עתיקים, ואכ"מ.

כלומר, היאך ס"ל להרמ' (ולענינו, גם רש"י) דאיסור ב"י וב"י שיך כבר משעה ו' בע"פ, והלא כתיב "שבעת ימים שאור לא ימצא גו'" (שמות יב:יט), ו"מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור גו'" (שמות יג:ז)? ! אתמהה!

וביאר מו"ר הרה"ג רב מאיר טברסקי שליט"א (בשיעורים לפ"ק דמס' פסחים, אלול תש"פ) כדלהלן. בגמ' פסחים מדף ד' ע"ב עד ה' ע"א הובאו כו"כ ביאורים מהתנאים והאמוראים בענין הבנת הא דכתיב "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם". ואף דכל א' מצא דרך לעצמו, כולם אהובים כולם ברורים דפי' מילות "ביום הראשון" הוא "י"ד בניסן". ולכאור' היא דוגמת פירוש המקובל מסיני, דהיי, מקובל ממרע"ה דפי' "ביום הראשון" בהאי קרא הוא "יום י"ד", רק דנח' תנאי ואמוראי איך מגיעים לפירוש זה. ופשוט.

אמנם, הגם דעסקינן בפירוש המקובל מסיני, פשיטא דטמון הכא טעם וריח אמאי ביטאה התורה יום י"ד בניסן בלשון "יום הראשון", דמשמע ט"ו ניסן. וא"כ עלינו לברר ולבאר כוונת התורה בזה. וביאר לן מו"ר הגרמ"ט שליט"א דכוונת התורה היא לגלות לנו דלענין מצות השבתת חמץ, יום הראשון דחג המצות מתחיל כבר ביום י"ד ניסן. אף דחג המצות הוא ביום ט"ו, ה"יום הראשון" דחג לענין "תשביתו שאור מבתיכם" הוא י"ד בניסן. כלו', "יום הראשון" פירושו ט"ו בניסן, אלא דכאן גילתה התורה דלענין מצות תשביתו איכא גם ליום י"ד חלות שם יום הראשון דחג. וכדי להורות לנו יסוד זה, קרא הכתוב את יום י"ד בניסן "יום הראשון".

והמשיך מו"ר לבאר דלפי"ז א"ש דברי רש"י והרמב"ם, דלכאור' נפק"מ להא דיום י"ד הוא בבחינת יום ט"ו לענין תשביתו הוא דשפיר שיך איסור ב"י וב"י בע"פ! כלו', יום י"ד הוא נחשב ליום הראשון דחג המצות לענין מצוות ואיסורי חמץ. וממילא ניחא השגת הראב"ד, דהא שבעת ימים כתיב, ודו"ק. והדברים מאירים ומשמחים.

ושוב מצינו דיסודתו בהררי קדש, וכדלהלן. עי' טור או"ח ר"ס תל"ב דציין למח' קדמונים המובאה בעיטור אי מברכין שהחיינו במצות בדיקה וביעור אי לאו. וסיים הטור עם דעת אביו הרא"ש דאין לברך. וז"ל הרא"ש (פסחים א:י),

והא דלא מברכין עלה שהחיינו אף על גב דבאה מזמן לזמן. נ"ל כיון דמצוה זו אינה אלא לצורך הרגל לתקן הבית ולבער החמץ

מתוכו לצורך המועד סמכינן לה אומן דרגל מידי דהוה אעושה
 סוכה ולולב לעצמו דמחויב לברך שהחיינו בעשייתו אלא סמכי'
 ליה אומן דרגל (פ' לולב וערבה ס"ס לז).

הרא"ש ביאר דאין לברך שהחיינו על מצות בדיקה, דהא בדיקתו היא
 לצורך הרגל, וברגל עצמו יברך שהחיינו, ומוטב שיכלל טפל בעיקר, וברכתו
 ברגל עלתה לו נמי למצות בדיקה מערב, וכדמצינו בהעושה סוכה, דאף דיש
 לברך שהחיינו על עשייתו, סמכינן אברכת שהחיינו שיברך בחג עצמו.²⁷

אך עי' בפרישה (שם) דהביא דכבר תמה עליו רבו המהרש"ל דדברי
 הרא"ש אינם מובנים כלל, דהא דבדק בע"פ אינו שייך כלל לברכת הזמן
 דרגל, דהא חמץ נאסר משעה ששית בע"פ, והוא חול גמור, וא"כ
 היאך סמכינן אברכת שהחיינו שיברך בחג עצמו?! ולא דמי כלל לעשיית
 סוכה דלא קדמה מצותו קודם לרגל, אלא דבנה מאז, ושפיר שייך ברכתו
 ברגל לעשיית הסוכה, משא"כ הכא דמצותו דבדיקת חמץ חלה בע"פ
 שהוא חול!

וכ' הט"ז (סי' תל"ב, סק"ב) לתרץ בזה"ל,

ולק"מ דאותו זמן האיסור מתיחס להרגל דהא קריה רחמנא ראשון
 דהיינו ראשון של ז' ימי הרגל וע"כ יותר טוב לברך בעיקר הרגל
 ופוטור הטפל לו.

כלומר, אף דומן איסור חמץ משש שעות בערב פסח, זמן איסור זה
 מתייחס נמי לחג המצות דט"ו, דהא קא קריה רחמנא לי"ד "יום הראשון",
 דהיי' ראשון של הרגל, ושפיר פוטרת ברכת שהחיינו דרגל את מצות בדיקת
 חמץ די"ד!²⁸

והן הן דברי מו"ר הנ"ל, דבזה דקריה רחמנא לי"ד "יום הראשון",
 נתגלה דכבר מיום י"ד בחצות איכא חלות רגל דחג המצות, והוא בבחי'
 יום הראשון דחג לענין חמץ.²⁹

²⁷ וע"ע תשו' הרא"ש (יד:ג).

²⁸ והמעייין יראה דכבר כיון לזה מעצמו הפרישה.

²⁹ ואף דלענינו סגי בזה, לא אוכל להמלט מבלי להעיר דהיסוד מורחב, ולכא' נצמח
 ממנו נפק"מ להלכה, ונציין את הדברים בקצירת האומר, אף דיש להאריך בכ"ז.

ז. לילה כיום יאיר: זמנו של קרבן פסח

ומדברי הרמב"ם בהל' יו"ט בוקע ועולה דהא דיום י"ד חשיב מועד ה"ט משום הקרבת קרבן פסח. ומשמע, דגם ענין הקרבת ק"פ קשור בזה דיום י"ד הוא יום הראשון של חג המצות. ובאמת נראה מלשון הרמ"ב לא רק שק"פ קשור ליסוד הנ"ל, אלא דאיכשהו הקרבן הוא העושה את יום י"ד לרגל בכחי' חג המצות. ויש לברר וללבן הדברים כדלהלן, ובזה נזכה בס"ד להבנה נפלאה בענין זמנו של קרבן פסח, ואז נחזור לדידן.

תוספות (פסחים ג: ד"ה מאליה מי קספי לך) נתקשו, אמאי ריב"ב לא עלה לרגל בפסח. ותי',

---

איתא בגמ' פסחים נ., מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ע"כ. ובגמ' נ: ביארו דהא דבערבי שויו"ט אסור במלאכה – מדינא, ולא רק ממנהג – היי' דוקא מזמן המנחה, משא"כ בע"פ דאסור מדינא כבר מחצות ואילך. ואף דמפרש"י (נ., ע"פ חי' הריטב"א) נראה דהאיסור מלאכה הוי מדרבנן, ידועים דברי הירושלמי המובאים בתוס' (נ.) דה"ט משום הקרבת הקרבן פסח, ומשמע דאיסורו מה"ת. וכתבו שם התוס' דאף דבזה"ז ליכא ק"פ, כיון דנאסר נאסר.²⁹

והמעין ברמב"ם פ"ח מהל' יו"ט הל' י"ז יראה דנקט טעמא דקרבנך קרב כו' (כתוס'), וז"ל, לפי שיום ארבעה עשר בניסן אינו כשאר ימים טובים מפני שיש בו חגיגה ושחיטת קרבן, עכ"ל. אך בהל' י"ח כ', וז"ל, לפיכך יום י"ד בניסן אסור בעשיית מלאכה מדברי סופרים כמו חולו של מועד כו' ואינו אסור אלא מחצי היום ולמעלה שהוא זמן השחיטה, עכ"ל. ולכאור' צ"ע הא דהשוה לאיסור מלאכה דחזה"מ, דהרי האיסור מטעם הקרבת קרבן, ולא משום דין ושם מועד! וביאר הגר"ש וואהרמאן זצ"ל (אורות הפסח, סי' י"ח) דבאמת מבואר בפ' אמור דגם י"ד ניסן נקרא מועד דהא כתיב, אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועד, בארבעה עשר יום לחודש בין הערביים פסח לה', ע"כ. ומבואר דקריה רחמנא ליום י"ד בניסן מועד.²⁹

ויש לבאר דשי' הרמב"ם היא דהאי מועד די"ד ניסן איננו מועד בפ"ע, אלא דהוי הרחבת הרגל דחג המצות, כלו', מחצות ואילך ביום י"ד כבר נקרא יום הראשון דחג המצות (והוא מכח הא דהוי זמנו של שחיטת ק"פ – ונחזור לנקודה זו, בס"ד). יום י"ד שהוא זמן שחיטת קרבן פסח אסור במלאכה כחול המועד – והוא שהרגל דחג המצות משתרע ומחיל דינים ביום י"ד.

וע"ע יו"ד סי' שצ"ט סע' ג' בדברי המחבר והרמ"א. ומבואר בד' הרמ"א דהכל מותר לאבל לאחר חצות בע"פ. וביאר שם הגר"א (סק"ט) דע"פ לאחר חצות חשיב כמועד, דקרא חשבו בין המועדים, וכנ"ל. ואלו דברים מובנים שפיר נמי לפי יסודנו הנ"ל. ודוק בכל זה.

י"ל שלא היה לו קרקע או זקן היה שאינו יכול להלך ברגליו
דפטור מפסח כמו מראה א"נ נציבין חו"ל היא כו'.

ואף דיש להבין אחרת, נראה דקושיית התוס' היא לענין פטורו של
ריב"ב מקרבן פסח.³⁰ וא"כ צ"ע טובא, דהא כל התירוצים שייכים לפטור
מעליה לרגל, ומהיכ"ת דשייך פטורים אלו גם לענין קרבן פסח?³¹ וכבר דשו
ב"י רבי. וחברותי יונתן צבי פר נ"י הגיד לי דשמע מהרה"ג הרב אשר
אריאלי שליט"א דהעיר דמשמע מתוס' דק"פ הוא באמת קרבן חג – דהיי',
קרבן של חג המצות – הנקרב ביום י"ד. כלו', אף דהקרבנו לפני חג המצות –
דהתחלתו בט"ו – הק"פ שייך לחג, והוא קרבן הרגל, וממילא פטורי עולת
ראייה שפיר שייכים לו.

וציין הגרא"א שליט"א לדברי הגמ' לק' (פסחים צג.) דרבי סבר דפסח
שני רגל בפני עצמו הוא. ולכאו' צ"ע, דאי נימא "מועד בפ"ע" או "יר"ט
בפ"ע", ניחא, אך לשון "רגל" שייך רק לג' הרגלים – פסח שבועות וסוכות.
אלא דמבואר הכי דפסח ראשון – דהיי' י"ד ניסן – הוי בבחי' חג הפסח,
שהוא א' הרגלים, וממילא י"ל דפסח שני הוי רגל בפ"ע, רגל דייקא.

ואלו ב' הערות שהעיר הגרא"א עולים בקנה א' עם מש"כ לעיל, והוא
שיום י"ד בניסן – הן לענין חמץ ומקצת שאר דינים, הן לענין קרבן פסח –
חשיב הרחבת הרגל דפסח, ורחמנא קרי' יום הראשון, וזה מתבטא בהבאת
קרבן פסח, דהוא באמת קרבן הרגל, אלא דנקרב ביום י"ד.

והנה נראה דמקור ליסוד זה שוכן ירושלים,³² דהא בר"פ תמיד נשחט
שקלי וטרי הירושלמי בהאי דינא דיאוחר הדבר, דק"פ נקרב לאחר תמיד
שבה"ע, וכדשו"ט בזה הגמ' דידן. שם הובא הלימוד דהובא נמי בגמ' דידן,
דיאוחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים לדבר שלא נאמר בו אלא בין
הערבים בלבד. ובירושלמי הובאה דחיית רבי ירמיה, בזה"ל,

³⁰ לא כן הבין מו"ר הגרמ"ט שליט"א, אלא הבין דתוס' לא נתקשו בהא דפטור הי' מק"פ –
דהלא בדרך רחוקה הי' – אלא דעסקו בענין פטורו מעליה לרגל. וכ"ה בחי' הצל"ח (שם).

³¹ כן הקשה המל"מ (ק"פ א:א). וע"ע מנ"ח (ה:יג).

³² הנה דברי הירו' האלו צויינו בס' פאת הקדש (פסחים נט, ט-י). ושם האריך לבאר,
והדברים קרובים לדברינו, עי"ש.

ר' ירמיה בעי מה חמיית מימר ערב מאוחר או נאמר ערב מוקדם אלא כיני יאוחר דבר שנאמר בו בין הערבים כבוא השמש לדבר שלא נאמר בו אלא בין הערבים לבד. מתניתא מסייעה לר' ירמיה [דברים טז ו] שם תזבח את הפסח בערב בערב אתה זוכח כבוא השמש אתה אוכל מועד צאתך מארץ מצרים אתה צולה.

פי', אחר שא' הציע דפסח הכתוב בו בין הערבים וערב יבא לאחר תמיד הכתוב בו רק בה"ע, דחאו ר' ירמי' באמרו דאפשר דמילת "ערב" לא בא לאחר את הק"פ, אלא דבא להקדים אותו קודם לתמיד שבה"ע. ופירושו בקה"ע לפני משה שם דלשון ערב מורה על חציו השני של היום, וס"ל לר' ירמי' דאפש"ל דבה"ע משמע סוף היום, וערב בא להקדים לתחילת ה"ערב" הראשון, דהיי' לאחר ר' שעות.

והי' נ"ל בביאור הדברים דמ"בין הערבים" משמע "סוף היום". התמיד נקרב בבה"ע, והוא סוף היום, ולפיכך אין דבר בא לאחריו. וכן הי' נראה מלשון "בין הערבים" דק"פ, אלא דבק"פ כתוב עוד "ערב". ואם מסתכלים על ק"פ כקרבן של י"ד, בפשטות י"ל דמילת ערב בא לאחר את הק"פ – דאינו רק בבה"ע שהוא סוף היום כתמיד, אלא דיש לאחורו עד סמוך לערב, פי' לילה, וממילא יאוחר דבר כו'. אלא דאפשר דספיקת הגמ' היא אי באמת מסתכלים על ק"פ כקרבן של י"ד המאוחר או כקרבן של ט"ו המוקדם ליום י"ד. ונראה דס"ל לר' ירמי' כהאי צד הב', דבאמת ק"פ הוא קרבן של ליל ט"ו, אלא דהתורה הקדימתו להיות נקרב ביום י"ד. וממילא, אף דמילת "בין הערבים" מורה על איחור ביום י"ד, אפשר דמילת "ערב" בא להקדימו לפני הבין הערבים דקרבן תמיד, וכדפי' המפרשים, ד"ערב" היי' תחילת הערב הראשון, דהיי' שעה ששית. ואף דלמסקנא ר' ירמי' נמי ס"ל דפסח נשחט לאחר תמיד, לא ילפי' מלשון ערב, אלא מלשון כבא השמש, עי"ש.

המורם מן האמור, מבואר בדעת ר' ירמי' דלא ראי בין הערבים דתמיד כראי בין הערבים דק"פ. בין הערבים דתמיד פירושו סוף היום; משא"כ בין הערבים דקרבן פסח פירושו הקדמת ליל ט"ו לר' שעות ואילך ביום י"ד. ואפשר דכו"ע מודו בזה היסוד, אלא דמשמעות דורשים איכא בינייהו.

[והואיל ואתא לידן נימא בי' מילתא, דכבר ידועה שי' הרמב"ם (פ"א מהל' תו"מ הל"ה) דבין הערבים דתמיד הוא שש שעות ומחצה, דהיי' "משיאריך הצל ויראה לכל שהאריך", והוא מה"ת, ודלא כדבי' רש"י בכ"מ,

ציין להם הגרעק"א (גליון הש"ס, ר"פ תמיד נשחט), דו' שעות ממש מה"ת, ומחצה היי' מדרבנן. ובכ"מ – וביניהם, סוגיין – פרש"י כשי' הרמ' דו' ומחצה הוי מה"ת. וכבר דשו בי' רבים בביאור סתירת הדברים, והעירו עוד דגם שי' הרמב"ם קשה טובא, דהא מבואר בגמ' יומא כ"ח דהחצי שעה אחר שעה הששית הוא מדרבנן שלא יטעו, עי"ש. ועוד דלענין ק"פ מבואר להדיא בגמ' פסחים ה. וצג: דזמנה מחצות היום, היי', שעה ששית ממש. וצ"ב.

ויסוד גדול יסוד לן גדולי האח' – וכנראה יסודו בבית הרב הוא בית בריסק³³ – דבזמן הקרבת התמיד איכללו ב' דינים, א') זמן הכשר לשחיטת הקרבן, וב') זמן מעשה ההקרבה. כלו', עיקר דינא בתמיד הוא דנקרב בבין הערבים, והיי' מחצות ואילך. אלא דאיכא דין שני בהקרבת תמיד והוא דין דמעשה ההקרבה, דמצוותו היא משינטו צללי ערב, שלא יקרב עד שיאריך הצל כו', וכלשון הרמ', ודין זה אינו מעכב דהא לא שנה עליו הכתוב. ולפי"ז מיושבים הקושיות דלעיל, דאין סתירה בדברי רש"י ואין הכחשה לדברי הרמ', דב' דינים הם – זמן הכשר להקרבה וזמן דמעשה ההקרבה.

ואחר דביאר כן בשם מרן הגריד"ס הלוי זצוקלה"ה בס' הררי קדם, המשיך לבאר דהו"ה הוה"ט לענין קרבן פסח, דדין הוא דמעשה הקרבתו לאחר תמיד שבה"ע, אלא דזמן שחיטתו – דהיי' דין כשרות ההקרבה בגוף הקרבן – הוא כבר מחצות ממש, ולפי"ז א"ש דברי הגמ' פסחים (ה. וצג:).

והדברים דברי טעם, אלא דיש להעיר דאף דנמצא דין ששה ומחצה והארכת הצל לענין קרבן תמיד בשי' הרמב"ם, באמת בדינא דהקרבת הק"פ ליתא. וכבר הרגיש בזה הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל (עי' ס' עבודת הפסח, סי' א' אות ה') וציין לריש הל' ק"פ, דשם כ' הרמב"ם וז"ל, מצות עשה לשחוט את הפסח בארבעה עשר לחודש ניסן אחר חצות, עכ"ל. ואין שום זכר לדין דהאריך הצל. וכ' הגרי"מ פ, ותמוה, מאי שנא פסח מתמיד ואיך ניתן לחלק בנייהו אם בתרוייהו כתיב בין הערבים.³⁴

³³ עי' ס' הררי קדם (ח"ב, סי' נ"א), וס' עבודת הפסח (מילאויס, סי' א' מאת רבו הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל). וכן ביאר הגרי"מ רוזנצוויג שליט"א בשיעור פתיחה לפ' תמיד נשחט (אלול, תש"פ) ומו"ר הגרצ"ש שליט"א בשיעורו.

³⁴ וכד נעייין בדברי הרמב"ם פ"א מהל' תו"מ הל"ג נראה דבאמת יש לדייק דס"ל דעיקר דין מעשה הקרבה (לכתחילה) הוא משעת שש ומחצה, דז"ל, ולא שוחטין קרבן אחר

ולפי דברינו א"ש, דבאמת לא ראי בין הערבים דתמיד כראי בין הערבים דק"פ, דבקרבן תמיד פי' בין הערבים הוא סוף היום; משא"כ ק"פ דבו פי' בין הערבים הוא הקדמת ליל ט"ו ליום י"ד. וכדי לאחר קרבן תמיד עד סוף היום, צריכים לוודא שהוא באמת סוף היום וכבר נטו צללי ערב, וממילא בעי' הארכת הצל, וכנ"ל. אכן בזמן שחיטת קרבן פסח לא בעי' סוף היום, אלא דבא התורה ללמד דליל ט"ו – והיא התחלת הרגל דחג המצות – כבר חל מבעוד יום, אך לא כל היום, אלא מחצות ואילך בי"ד ניסן. ואין צורך לחצי שעה לאחר חצות לוודא שהוא סוף היום, אלא דרחמנא הקדימה את זמן הקרבן פסח מליל ט"ו לחציו השני של יום י"ד. ודוק בכל זה.]

ועי' בס' פאת הקדש (פסחים, עמ' י"א) דביאר בדרך דומה (אלא בסגנון אחר), והמשיך לבאר בזה דברי הגמ' זבחים קיד, דהתם איתא דק"פ שנשחט קודם חצות נחשב למחוסר זמן. ותמה ע"ז הקרן אורה (שם) דהא אין מחוסר זמן לכו ביום (עי' תוס' זבחים קיא:). וז"ל, ולפמש"כ הכא שהזמן שנאמר בפסח הוא זמן חדש כו' והוא לא מהקרבנות של יום י"ד א"כ ניהא שקודם חצות הוא נחשב מחוסר זמן, עכ"ל. כלו', אין קודם חצות חשיב בו ביום עם אחר חצות ביום י"ד בניסן, דבהא דהקרבן פסח נשחט מחצות ואילך בי"ד אינו דין בי"ד, אלא דהוא דין בליל ט"ו, שהקדימה התורה עד לחצות ביום י"ד. וממילא, שחיטה קודם חצות נחשבת לשחיטה ביומא אחרינא לגמרי, ודו"ק.

ונראה דלפי דרכנו הרווחנו עוד, דהא מיושבים נמי דברי רש"י ר"פ אלו דברים, וכדלהלן. במתני' פסחים סה: איתא דשחיטת זוריקת הפסח דוחין את השבת. פרש"י,

שחיטתו זוריקת דמו – אי אפשר אלא ביום דכתיב (ויקרא ז) ביום צוותו להקריב את קרבניהם – ביום ולא בלילה.

ולכא' תימה היא, דאמאי ביאר רש"י דאין שחיטת זוריקת הפסח כשרות בלילה מכח הקרא דביום צוותו דהוא פסול לילה בכל הקרבנות,

---

תמיד של בין הערבים חוץ מקרבן פסח לבדו, שאי אפשר שיקריבו כל ישראל פסחיהן בשתי שעות, עכ"ל. ומזה שכ' דאיכא רק ב' שעות מזמן שחיטת ק"פ עד זמן שחיטת התמיד שהוא ח' ומחצה, נראה דזמן שחיטת ק"פ הוא ו' ומחצה. ודו"ק.

תיפוק ל' דזמנו ב'י"ד, כדכתיב בקרא, ופשיטא דשחיטת הפסח בליל ט"ו פסולה!³⁵

ולפי מש"כ לעיל הדברים מחוורים כשמלה, דאף דזמן שחיטת זוריקת קרבן פסח הוא מחצות ואילך דיום י"ד, אין זמנו י"ד, אלא דקרבן פסח הוא קרבן הרגל – דהיי, קרבן של ליל ט"ו – אלא דהתורה הקדימה וצוה לשחטה ולזרוק דמה ביום י"ד מחצות ואילך, דלענין זה חשיב יום י"ד כיום הראשון דחג המצות. וא"כ, אין שייך לפסול את השחיטה והזריקה בלילה משום דזמנו ב'י"ד, דהא זמנו האמיתי הוא ליל ט"ו! ולפי"ז כ' רש"י דפסול שחיטה זוריקה בלילה הוא מטעם הא דכתיב ביום צוותו בכל הקרבנות, דשחיטה זוריקה בלילה פוסלת.

ואפשר דבזה זכינו לתירוץ עמוק למה שמובא מפי השמועה דפעם נשאל מרן הגר"ח הלוי זצוקללה"ה³⁶. וז"ל הגראמ"מ שך (אבי עזרי פ"ד ממעשה"ק הל"א, הובא בס' ליקוטי הגרי"ז ח"א, עמ' י"ד),

שמעתי מפי מרן הגאון הגדול רבי יצחק זאב הלוי כו' שאחד שאל לאביו הגר"ח זצק"ל, לפי מה שכתב הרמב"ם בפ"א מהל' חמץ ומצה ה"ח שהאוכל חמץ ביום ארבע עשר מחצות היום לוקה מן התורה שנאמר לא תאכל עליו חמץ כלו' על קרבן הפסח ולמדו מפי השמועה בפירוש דבר זה לא תאכל חמץ משעה שראוי לשחיטת הפסח שהוא בין הערבים, ולפי שיטת ר"ת מתחלת השקיעה אף שהוא יום אינו זמן שחיטת הפסח, ונמצא שאין אז הלאו דלא תאכל עליו חמץ, והלאו הנאמר בפסח שהוא הלאו לא יאכל חמץ ג"כ אין אז שהרי אין זה עכשיו פסח, ויוצא שמתחילת השקיעה עד סוף השקיעה האוכל חמץ לא יעבור בלאו, ע"כ.

כלו', מבואר בדעת הרמב"ם דאיכא תרי קראי לאיסור אכילת חמץ, חד ליום י"ד מחצות וחד לימי החג, ואיסור דיום י"ד נלמד מהא דהוי זמן שחיטת

³⁵ וכן הקשה הגרצ"פ זצ"ל (מקראי קדש, מהד' חדשה, פסח ח"א סי' א') בשם חי' הרי"ם. ועיי"ש דבראשון תי' דהלילה הולך אחר היום בקדשים, ושוב דחה (בשם חתנו הגרש"ר דאפשר דהכלל דלילה הולך אחר היום היי' דוקא לענין אכילת קדשים), ועיי"ש מש"כ בכ"ז. וכעיי"ז הקשה הרש"ש (פסחים סה:), עיי"ש.

³⁶ כן היא בס' אבי עזרי. אך עי' בס' מאורי המועדים מבית בריסק (עמ' כ"ו) דמובא בשם הגרמ"ס שליט"א די"הקשה רבינו הגר"ח זללה"ה הכי.

הפסח. ונמצא דלשי' ר"ת דמשקיעה ראשונה עד שקיעה שניה דינו כיום גמור, הזמן בין השקיעות הוי יום י"ד, אלא דאינו זמן שחיטת הפסח דהא הדם כבר נפסל בשקיעה. וא"כ, ליתא לאיסור אכילת חמץ בין השקיעות !

ותירץ מרן הגר"ח דאף דדם נפסל בשקיעת החמה, אין זאת אומרת דאינו זמן שחיטת הפסח, אלא דכל יום י"ד בניסן – מחצות היום עד הלילה – הוא זמן שחיטת הפסח, אלא דאיכא שום דין פסלות בשקיעה דנפסל הדם, אבל שפיר הוי זמן שחיטת הפסח וממילא שייך האיסור דלא תאכל עליו חמץ.³⁷

ואף דאין אנו עזי פנים לומר שלזה כיוון הגר"ח, אפשר' דלפי דברינו דלעיל א"ש, דבאמת זמן עבודת הפסח היא ליל ט"ו אלא דהקדימה התורה את זמנה ליום י"ד, וממילא, זמן שחיטת הפסח הוא מחצות היום די"ד ועד ליל ט"ו ממש. ואף דדם נפסל בשקיעת החמה, עדיין זמן שחיטת הפסח הוא – אלא דאיכא עיכוב, דהיי, פסלות הדם – עד הלילה ממש (דהוא עיקר זמנו באמת).

ח. הגדרת איסור לא תשחט על חמץ דם זבחי

ועתה נחזור לדין בס"ד. כבר העלינו דמשמעות דברי רש"י והרמב"ם היא דבלאו דלא תשחט על חמץ דם זבחי נאמר איסור חמץ, הקשור בב"י וב"י, שאסור לקיים חמץ בשעת שחיטת הפסח ביום י"ד. אך הקשינו היאך קס"ד דהקרבת נפסל בזה לד' הרמב"ם, וכ"ש לד' רש"י דנראה דהקרבת באמת נפסל ! ועוד דלפי"ז צ"ע אמאי לקי בני החבורה דלא עשו מעשה.

ולפי כל הנ"ל, אולי אפשר לומר דבאמת הגדרת הלאו דלא תשחט צריך להבין ע"פ היסוד דהקרבת הפסח ביום י"ד הוא הגשר המרחיב את ליל ט"ו ומקדימו ליום י"ד. כלו', יום י"ד הוא כליל ט"ו לענין איסור חמץ מכח הא דדינו כליל ט"ו לענין הקרבת הפסח, וכנ"ל. וממילא, מצות הקרבת הפסח היא להקריב הקרבן בצורה השייכת לחג המצות. ולכן פשיטא דאסור לקיים חמץ ברשותו – וכדין ב"י וב"י השייך לחג המצות – אפי' ביום י"ד מחצות ואילך, שהיא שעת שחיטת הפסח.

³⁷ ועי' מש"כ לדון בזה בס' מאורי המועדים שם.

ואם כנים דברים אלו, נמצינו למדים, דאף דלאו דלא תשחט היי' איסור
השהיית חמץ מחצות ואילך בי"ד, יסוד האיסור היא במצות הקרבת הפסח,
שהוא דין בעבודת הקרבן, ולפיכך שפיר שייך הו"א – ולרש"י, אולי אפי'
מסקנא – דנפסל הקרבן בשחיטתו על החמץ, דהא האיסור להשהות את
החמץ בהאי שעתא בא מכח הדין בעבודת הקרבן פסח דצריך להקריבו ביום
י"ד בבחי' ליל ט"ו, דהיא חג המצות הנאסרת בחמץ.

ולפי"ז א"ש ג"כ דהא דלוקין בני החבורה אף דלכאו' לא עבדו מעשה,
דאין הגדרת האיסור שהיית חמץ גרידא, אלא דהאיסור הוא עשיית הקרבן
פסח על החמץ שקיימו, וכולם הצטרפו לעשיית הקרבן על החמץ שקיימו –
לרש"י כדאית לי' ולרמב"ם כדאית לי'.

ט. בענין עבודה פסולה ושל"ש בנשחט על החמץ

ולעורר לב המעינים, עוד יש להעיר בקצירת האומר, דהדברים דלעיל
עולים יפה עם שיטת הרמב"ם בענין עבודה פסולה ושלא לשמה שעבד בק"פ
הנשחט על החמץ. דהא מפרש"י משמע דדוקא לר"ש פטור בכה"ג, דבעי'
ראויה. ובשי' הרמ' כבר נח' גדולי האח'.

אכן המעיין במאירי יראה דכ' דהפטור איננו משום שחיטה שאינה
ראויה, אלא ה"ט משום דהוה עבודה הפסולה – הפוסלת את הקרבן –
וממילא אין לחייבו משום לא תשחט. ועינא דשפיר חזי לדברי הרמב"ם
בפיה"מ, וז"ל, אין זה פסח. ודבריו נראים כדברי המאירי, ואזדא בזה
לשיטתו, דאי' דלא תשחט לא יתכן אא"כ איכא עבודת ק"פ (ולא עבודה
פסולה), ודו"ק בכל זה כי קצתתי. ובאתי רק להעיר.

נספח א'

הערנו למעלה (הע' 1) בזה דבפ' משפטים כתיב "לא תזבח על חמץ
כו", "משא"כ בפ' כי תשא דכתיב "לא תשחט על חמץ כו". וציינו למאמרנו
בקול צבי (חוברת כ', על מס' זבחים) דשם (בהע' 18) עסקנו במשמעויות
לשונות אלו. נעתיק את דברינו שם, ונבאר את השייכות לסוגיין, בס"ד.

ועי' בסה"מ (מ"ע קמ"ו) דהיתה לו גירסא אחרת בספרי, דלימוד זה
(דהיי', הלימוד להל' שחיטה משחיטת קדשים) הוא על המילה "וזבחת" (ולא

"כאשר צויתך", כדהובא ברמב"ן). ולכאו' צ"ע איך רואים קשר ויחס לקדשים במילת "וזבחת." והצעתי דאפשר דכוונת חז"ל בזה היא דלשון "זביחה" הוי לשון שחיטת קדשים דוקא. ואף דמילת "שחיטה" שייך בין בחולין ובין בקדשים (פשיטא), התורה משמשת במילת "זביחה" אך ורק לענין שחיטת קדשים.

והמעין יראה דבכ"מ שהנידון הוא שחיטת חולין כתיב "שחיטה". עי' במדבר יא: כב (צ"יין לזה הרב יעקב ווערבלאווסקי שליט"א), ויקרא כב: כח (בענין אותו ואת בנו, ועי' משנה וגמ' ר"פ אותו ואת בנו, דהו"א דדוקא בחולין, והקשו התוס' מהיכ"ת לחשוב כן, ואפש"ל דהו"א היא משום דנקט קרא לשון "שחיטה" דהיא לשון שחיטת חולין, אם אין שום סיבה לחשוב שהנידון הוא קדשים), ויקרא ר"פ י"ז (בענין שחוט חוץ, ובתחילה כתוב לשון "שחיטה" ואז משנה הכתוב ללשון "זביחה", ובפי' הרמב"ן שם מבואר דהפרשה הראשונה עוסקת בשחיטת חולין בחוץ והפרשה השנייה עוסקת בשחיטת קדשים בחוץ, ולכאו' היא ראייה מוכרחת לדברינו, וכך הסכים לנו מו"ר הגר"מ טברסקי שליט"א, ותודתי נתונה לרב יעקב ווערבלאווסקי שצ"יין לזה). והסכים לכ"ז מו"ר הגר"מ ט"ש שליט"א, ונראה דהיא אמיתה של תורה בהבנת הדרשה הזו, דחז"ל ידעו מלשון "וזבחת" דכוונת התורה לקשר בין שחיטת חולין ושחיטת קדשים.

ובהוספה זו, הרווחנו גם בהבנה יותר עמוקה ומדוקדקת בדעת הרמב"ם בזה. דהנה הא דאיכא יחס בין שחיטת חולין לשחיטת קדשים אפשר להבין בב' אופנים:

(א) או דהיחס מוריד את שחיטת קדשים מעבודת קדשים ליקרב יותר למעשה חולין, ואפשר דהיא היא כוונת הר"י מאורליני"ש בתוס' זבחים יד: בפי' דשחיטה לאו עבודה היא. ועי' ס' קדשי יהושע עמ"ס זבחים (ח"א, עמ' ל"ז) דביאר בדרך זה.

(ב) או דהיחס מעלה את שחיטת חולין לדרגה יותר קרובה לשחיטת קדשים, דהיי' שחיטת חולין היא בבחינת "מקדש החול" (ראיתי מליצה זו בשם הגר"מ רוזנצווייג שליט"א ברשימות משיעוריו למס' חולין).

ואיכא משמעויות לכאן ולכאן בחז"ל ובראשונים, אכן מסתברא הדרך השני, והערתנו היא דלפי ההסבר בדברי הספרי כדהובא ברמב"ם, נראה יותר כזה האופן השני, דהא משתמשת התורה בלשון "וזבחת" – דהיא לשון

קדשים – בדברה על מצות שחיטת חולין, והיא העלאת שחיטת חולין לדרגה יותר קרובה לשחיטת קדשים, ע"כ מדברינו במס' זבחים.

מבואר, דלשון "זביחה" שייך דוקא לשחיטת קדשים, משא"כ לשון "שחיטה" דנאמר או בשחיטת חולין או בשחיטת קדשים. דהיי, בקדשים נאמר או זביחה או שחיטה, משא"כ בחולין, דלעולם נאמר לשון שחיטה (חוץ מפעם א', וכדביארנו).

ויש לעיין, האם כוונת הפסוקים בנידו"ד מובנת עפ"ז? לפום ריהטא, אין לדייק הכי, דהא בשני הכתובים מדובר בלאו א' דשחיטת קרבן/קרבנות, וא"כ פשיטא דיש להשתמש או בלשון זביחה או בלשון שחיטה. אכן באמת צ"ע, דטעמא בעי, אמאי שינה הכתוב מזה לזה?!

ועינא דשפיר חזי לפי הכתב והקבלה (פ' כי תשא), וז"ל,

והנה ממקרא זה למדו רז"ל (פסחים ה') שלא ישחט הפסח ועדיין החמץ קיים, ולא למדוהו ממקרא הקדום (לעיל כ"ג) לא תזבח על חמץ דם זבחי, וכבר עמדו ע"ז הרב צל"ח בחידושו שם וכן בתשו' שאגת ארי' סי' ע"ח, ולרש"פ שהבדיל בין שחיטה לזביחה הדברים כפשוטם, כי שם שחט הונח על פעל השחיטה עצמה שהוא להמית בע"ח, אם על ידי חתיכת סימנים כענין שנאמר ושחט את בן הבקר, ואם ע"י נחירה כמו הצאן והבקר ישחט להם (במדבר י"א), כו' ואם ע"י מעשה אלקים כמ"ש וישחטם במדבר, על כל אלה הענינים מורה מלת שחט ביחוד המרת בע"ח ממעמד החיים למעמד המות; אמנם שם זבח וטבח הנחתם על פעל השחיטה בבחינת התכלית המבוקש בנשחט, והמבוקש הוא על שני פנים, אם שיש בו צורך גבוה או שיש בו צורך הדיוט, והונח שם זבח על השחיטה שהיא לצורך גבוה באמת, שהוא ענין כל זבח הנאמר בקרבנות הנזבחים לשם השם ב"ה, ואם גבוה במדומה שהוא ענין זבח הנאמר בנזבחים לשם אלילים כו' מעתה לפי מה שהיה התלמוד רוצה להוכיח דחמץ אסור משש שעות ולמעלה מהא דאסור לשחוט את הפסח על החמץ, לא היה אפשר להוציא זה מקרא דלא תזבח אף על פי שהוא מוקדם בתורה, אחר שמלת זבח מורה על השחיטה בבחינת העבודות האלהיות שנתכוונו בה, והיינו זריקת הדם והקטר חלבים ואימורים, והיינו למדים דדוקא עבודות אלה אסור לעשות בעוד שהחמץ קיים,

אבל השחיטה עצמה שאיננה מעבודת גבוה כו' הייתי אומר שמותר לעשותה על החמץ, ותו לא היה מוכח דחמץ משש ולמעלה אסור אחר שהזריקה והקטרה אפשר שיעשו לעת ערב, לכן דרשו זה מקרא דלא תשחט על חמץ, דמלשון שחט מוכח שאף השחיטה עצמה אסורה על החמץ, ומוכח נמי איסור החמץ משש שעות ולמעלה, דהיינו מזמן שיחול זמן השחיטה שהוא אחר רגע חצי היום, וגם הרמב"ם (בפ"א מק"פ) מייטי איסור שחיטת זריקת והקטרת הפסח על החמץ מקרא דלא תזבח דבלשון זביחה נכללו כל שאר העבודות, אמנם איסור החמץ משש שעות ולמעלה מייטי (בפ"ב מחמץ ומצה) מקרא דלא תשחט כלשון התלמוד.

וכדרכו בקודש, ביאר בעל הכתב והקבלה בדרך נפלא את משמעות המילים, וכ' דמילת זביחה מורה על שחיטת קדשים, ועבודת קדשים בכלל, ומילת שחיטה מורה על העברת בע"ח ממעמד החיים למעמד המות. והביא ראיות ע"ג ראיות לזה מן הפסוקים. והקול קול יעקב. והמשיך לבאר עפ"ז הא דנלמד דין שעה ששית בחמץ מלא תשחט, דהיי' דוקא משעת שחיטה, ולא מלא תזבח, דהיי' משמע כל העבודות – כלו', גם זריקה והקטרה – דכשרים לעת ערב, ובזה הפליא לבאר אמאי הביא הרמב"ם הקרא דלא תשחט בהל' חו"מ, משא"כ בהל' ק"פ דהביא קרא דלא תזבח. ואף דאכמ"ל, הפך בה כו'.

ודבריו עולים יפים עם דברינו, דמילת שחיטה מורה בעיקר על שחיטת חולין, ומילת זביחה מורה דוקא על "שחיטה בבחינת התכלית המבוקש", דהיי', ברוב פעמים, שחיטת קדשים. ודו"ק.

ושו"ר הערת המהר"ל (גור אריה, עה"פ בפ' משפטים) בדברי רש"י (שם), דעה"פ דלא תזבח החליף ופי' בזה"ל, לא תשחט את הפסח בי"ד בניסן עד שתבער החמץ, ע"כ. ולפלא דבריו! אמאי שינה מלשון הכתוב דלא תזבח ללשון לא תשחט, דהוא לשון הקרא דלהלן בפ' כי תשא?³⁸ וכ' בזה המהר"ל, וז"ל,

החליף מלת "תזבח" במלת 'תשחט', כי בכל מקום הזביחה אינה משמע השחיטה בלבד, רק תקון הבהמה, כדכתיב (בראשית מו, א)

³⁸ ובאמת, הוא לשון המכילתא (שמות כג: יח).

”ויוזבח זבחים”, וכן בכל מקום, והוזה אמינא דהך קרא הכי קאמר, לא תזבח הפסח, דהיינו תקון עשייתו, ולפיכך כתב (רש”י) דהך זביחה דכתיב בקרא הוא כמו ’לא תשחוט’ כו’.

ודברי המהר”ל הם כיהודה ועוד לקרא, דמילת שחיטה מורה על שחיטת בע”ח (אפי” חולין) משא”כ מילת זביחה דמורה על השגת תכלית המבוקש בתיקון בהמה, ובחי’ עבודה שבשחיטה. ודוק.

ובהתאם לכל הנ”ל, הי’ נראה להוסיף נופך א’ מדברי הירושלמי (פסחים ה:ד, לו:), דבבב”ש רבי שמעון דגם שאר זבחים ששחטן על החמץ (במועד) חייב עליהם, איתא בירושלמי, וד”ל,

אמר רבי יוחנן טעמא דרבי שמעון כתוב אחד אומר [שמות לד כה] לא תשחט על חמץ דם זבחי וכתוב אחד אומר [שם כג יח] לא תזבח על חמץ דם זבחי. אחד הפסח בארבעה עשר אח’ שאר כל הזבחים בחולו של מועד, עכ”ל.

ובבב”ה המשך הדברים, כ’ הפני משה דנראה דקרא דלא תשחט נאמר על שחיטת ק”פ על חמץ בב”ד, דהא בהמשך הקרא כתיב ”ולא ילין לבקר זבח חג הפסח”. וקרא דלא תזבח נאמר על שאר קדשים במועד, דסתם הפסוק ולא פירט דבק”פ עסקינן.

ואף דדבריו דברי טעם, יש להעיר עוד בזה דנאמר לשון ”שחיטה” בק”פ דוקא, ולשון ”זביחה” בשאר קדשים. ונ”ל בתורת אפשר, דלשון שחיטה שייך טפי לשחיטת ק”פ דהא כבר ביארנו (במאמרנו בקול צבי, שם) ע”פ האור שמח (בכ”מ), דק”פ הבא מתחילה לאכילה קרוב יותר לחולין משאר קרבנות, ומה”ט שחט פסח לשם חולין פסול, משא”כ בשאר קדשים, דדוקא בק”פ חולין הוי מינה ומחריב בה, עי”ש. ולפי”ז א”ש, דלד’ ר”ש, שחיטת קרבן פסח דוקא נאמר בלשון ”לא תשחט”, ושאר קדשים נלמדו מפסוק ד”לא תזבח”, דהוא לשון שחיטת קדשים בכה”ת. ודוק בכל זה.